Berichten uit de wereld van het oude kinderboek

Stichting Geschiedenis Kinder- en Jeugdliteratuur

Van het bestuur

Soms overrompelt de tijd je en sta je voor een voldongen feit: een nieuw seizoen breekt aan! Natuurlijk is het mooi om weer helemaal fris met allerlei zaken te beginnen.
Een van die zaken is het werk voor het oude kinderboek waaraan overigens ook in het vakantieseizoen hard gewerkt is. Uiteraard vormt een nieuw nummer van onze *Berichten* daarvan een belangrijk onderdeel.
Binnen het bestuur gonst het van de activiteiten.
Op 1 oktober een excursie naar het museum Nairac in Barneveld en de najaarsstudiedag ligt eveneens al weer in het verschiet. Daarom besloot het bestuur voor excursie en studiedag apart een uitnodiging te versturen om onze donateurs ruimschoots de gelegenheid te geven aan deze activiteiten deel te nemen.
De excursie voert deze keer naar een interessante tentoonstelling in het museum Nairac in Barneveld, waar een veelvoud aan boeken over de beroemde *Alice in Wonderland* bekeken kunnen worden, na een inleiding van de samenstelster van de tentoonstelling, Miriam Goldschmidt. Deze Berichten verschijnen dus op een tijdstip dat die excursie alweer voorbij is, maar ik ben ervan overtuigd dat het een mooie excursie is geworden.
Iets verder terug in de tijd was er op 2 juni j.l. een symposium in Rotterdam rond het daar gepresenteerde boek *Centsprenten* van bestuurslid Aernout Borms. Het was een zeer geanimeerde bijeenkomst met zo rond de honderd bezoekers. In deze Berichten vindt u samenvattingen van de daar gehouden lezingen.
Na de studiedag van dit voorjaar, het symposium over de kinderliteratuur in de jaren vijftig, staat ons alweer een bijzondere studiedag te wachten. Ik kondigde dat reeds aan in de vorige Berichten. Op 6 november hopen we veel van onze donateurs te kunnen begroeten bij onze Vlaamse vrienden in Antwerpen. Deze keer gaan we uitgebreid kennismaken met verschillende aspecten uit de geschiedenis van de Vlaamse kinder- en jeugdliteratuur. U kon daarover al meer in de toegestuurde uitnodiging lezen.
Het bestuur is in november weer voltallig. We prijzen ons gelukkig dat Margreet van Wijk-Sluyterman zich bereid heeft verklaard de vacature in het bestuur te vervullen. Margreet heeft haar sporen verdiend op het gebied van de kinder- en jeugdliteratuur en dan met name wat betreft het illustratieve deel ervan. Bij mij op de boekenplank staat nog altijd haar *Van anonieme boekversierders tot erkende kunstenaars* en ook aan het fraai uitgevoerde *Prentenboeken* leverde zij een waardevolle bijdrage over uitgeverij Van Goor. Daarnaast publiceert zij regelmatig in diverse tijdschriften. We zijn dan ook zeer ingenomen met haar toetreding tot ons bestuur en heten haar van harte welkom in ons midden.

Jant van der Weg, voorzitter

Mr. Van Veen-kring

Op zaterdag 16 oktober aanstaande zal Aernout Borms spreken over *Tijl Uilenspiegel op centsprenten*.
Bij de bijeenkomsten van de Van Veen-kring is iedere donateur welkom. Ze vinden plaats in antiquariaat Acanthus, Achter Sint Pieter 180, Utrecht. Binnenkomst aldaar tussen 10.00 en 10.15 uur. Meer informatie bij Frits Booy.

De buren brengen, met geween,
Hier Steven naar den grafkuil heen.

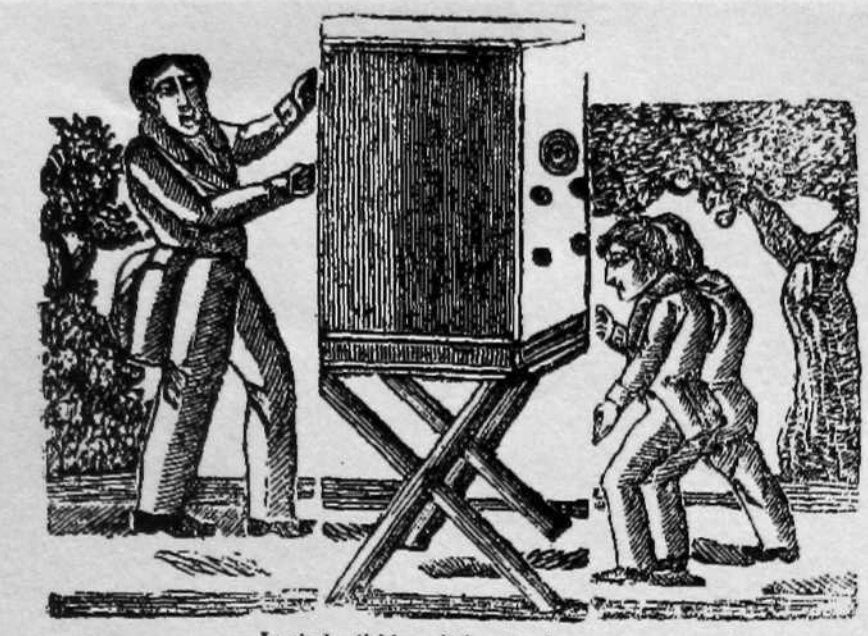

In memoriam Wim Gielen

Op 1 september jl. is onze donateur Wim Gielen aan een ernstige ziekte overleden. Hij studeerde geneeskunde en Nederlands in Nijmegen en kwam al vroeg in aanraking met het beroemde verhaal over Reynaert de vos en met het antiquariaat. Hij was dertig jaar lang een zeer betrokken huisarts in Hulst. Wim was met zijn vrouw Trude een graag geziene en trouwe bezoeker van onze bijeenkomsten, ook als deze erg ver van hun woonplaats plaatsvonden. Hij had een veelzijdige belangstelling voor en een grote kennis van diverse onderwerpen. Nooit deed men tevergeefs een beroep op zijn kennis en inzicht. Wim was een groot kenner van fabels en teksten, prenten en studies betreffende het dierenepos *Van den vos Reynaerde* en had misschien wel de grootste verzameling op dit gebied. Hij publiceerde een aantal artikelen over deze materie en speelde een belangrijke rol in het Reynaertgenootschap. Voor onze Stichting heeft hij met veel passie over zijn geliefde onderwerp verteld. Wim wist ook veel over de geschiedenis van Hulst, van de Nederlanden, over schilderkunst en grafiek, heemkunde en orgelmuziek. Altijd probeerde hij interessante exposities onder de aandacht te brengen. Hij werkte vaak mee aan exposities en publicaties en schuwde daarbij niet andere deskundigen te informeren of te kritiseren. Wim was een boeiende en geestige verteller en aangenaam gezelschap op onze bijeenkomsten. Met zijn heengaan is een zeer grote hoeveelheid kennis en ervaring verdwenen. Dat is voor onze Stichting en andere kringen en genootschappen waarin hij verkeerde, een groot verlies. Wij zijn erg blij hem gekend te hebben en leven zeer mee met zijn echtgenote en kinderen.

Frits Booy

Illustratie, het verbeelden van verhalen

Collegereeks over de geschiedenis van de boekillustratie van 1850 tot heden

In deze reeks worden aspecten van de geschiedenis van de boekillustratie van 1850 tot heden belicht. De colleges hebben het karakter van een overzicht, maar worden gegeven door onderzoekers die tevens een beeld geven van de recente ontwikkelingen op hun vakgebied. Het begrip 'illustratie' wordt hierbij van alle kanten - en breed - bekeken; niet alleen als strikte 'versiering' of verdieping van een tekst of als min of meer autonome kunst, maar ook als zelfstandige beeldtaal, zoals *Isotype*. De invalshoek is internationaal, met een focus op het Nederlands taalgebied. De serie is opgezet en wordt gecoördineerd door Saskia de Bodt, bijzonder hoogleraar Boekillustratie aan de UvA.

Programma

- 3 november *Van Poe tot Pooh. Illustreren om je penselen te kunnen betalen?* door prof. dr. Saskia de Bodt
- 10 november *Illustraties als bron. I. Hans Christian Andersen; II Beeld van Holland.* door prof. dr. Saskia de Bodt
- 17 november *Het Russische geïllustreerde kinderboek 1890-1992* door dr. Serge Stommels en dr. Albert Lemmens
- 24 november *De rol van uitgeverij en drukkerij: De ontwikkeling van het artistieke kinderboek in Nederland* door drs. Margreet van Wijk-Sluyterman en Johan de Zoete
- 1 december *Beeldtaal en visuele educatie: Otto Neurath's Isotype* door Hanna Melse, MA en Daniel Melse, MA
- 8 december *Het stripverhaal in Nederland* door drs. Jos van Waterschoot, drs. Rik Sanders en dr. Kees Ribbens
- 15 december Excursies
- 5 januari *Beweegbare en*

driedimensionale illustraties in (kinder-) boeken door Theo Gielen
- 12 januari *Kunstenaarsboeken: Manet en Matisse tot heden* door Paul van Capelleveen
- 19 januari Tentamen en excursies

De doelgroep waarop de collegereeks zich richt, zijn geïnteresseerden werkzaam in het boekenvak, bij uitgeverijen, in boekwinkels, bibliotheken of musea; docenten van basisscholen, voortgezet onderwijs, grafische opleidingen, of kunsthistorische opleidingen. Maar ook niet-vakmatig geïnteresseerden in illustratie, (kinder)boeken en vormgeving zijn van harte welkom.

Data: de woensdagen 3, 10, 17, 24 november, 1, 8, 15 december 2010 en 5, 12, 19 januari 2011, telkens van 15.00 - 16.45 uur.
Locatie: Universiteitstheater, Nieuwe Doelenstraat 16, zaal 301
Prijs: € 180,- / exclusief excursies € 160,-.
Aanmelden en informatie:
Illustere School, Spuistraat 210, 1012 VT Amsterdam, 020 525 4594, illustereschool-fgw@uva.nl

Symposium Centsprenten

Op 2 juni vond bij de Atlas van Stolk in het Schielandshuis in Rotterdam een succesvol symposium plaats over centsprenten. De aanleiding was drieledig: de tentoonstelling *Kinderprent voor 1 cent*, met centsprenten uit de collectie van de Atlas van Stolk; de presentatie van de website *Centsprenten van de Koninklijke Bibliotheek* op Het Geheugen van Nederland; en de presentatie van het boek *Centsprenten, massaproduct tussen heiligenprent en stripverhaal*, geschreven door Aernout Borms.
Het programma bestond - naast het bezoek aan de tentoonstelling - uit drie lezingen door kenners van centsprenten: Nico Boerma, Aernout Borms en Jo Thijssen. Daarna volgden twee presentaties: Nelleke Noordervliet ontving uit handen van Martin Bossenbroek het eerste exemplaar van het boek *Centsprenten*, en de nieuwe website werd door Dirk Tang toegelicht met een komisch verhaal dat hij gemaakt had met behulp van details uit de op de site te vinden prenten. Carl Nix vertelde tenslotte over de eigen collectie centsprenten van de Atlas van Stolk. Onder de vele bezoekers werden beheerders van collecties centsprenten gespot, zoals die van het Fries Museum en het Openluchtmuseum; Hans Matla, als vertegenwoordiger van de stripwereld, werd gezien; alsmede vele onderzoekers en verzamelaars van kinderboeken en -prenten.
De organisatoren hopen dat dit bijna vergeten erfgoed, dat ooit in ieder gezin te vinden was, via de website en het boek weer onder de aandacht van een breed publiek komt en dat onderzoekers en auteurs er gebruik van gaan maken. Nelleke Noordervliet benadrukte in haar dankwoord bij het aannemen van het eerste exemplaar nog eens het belang van de centsprent als historische bron. De prenten geven een beeld van het dagelijks leven en van de belangstelling van de mensen uit andere tijden.

Een handleiding voor het zoeken naar gedigitaliseerde centsprenten is verkrijgbaar bij Jeannette Kok.

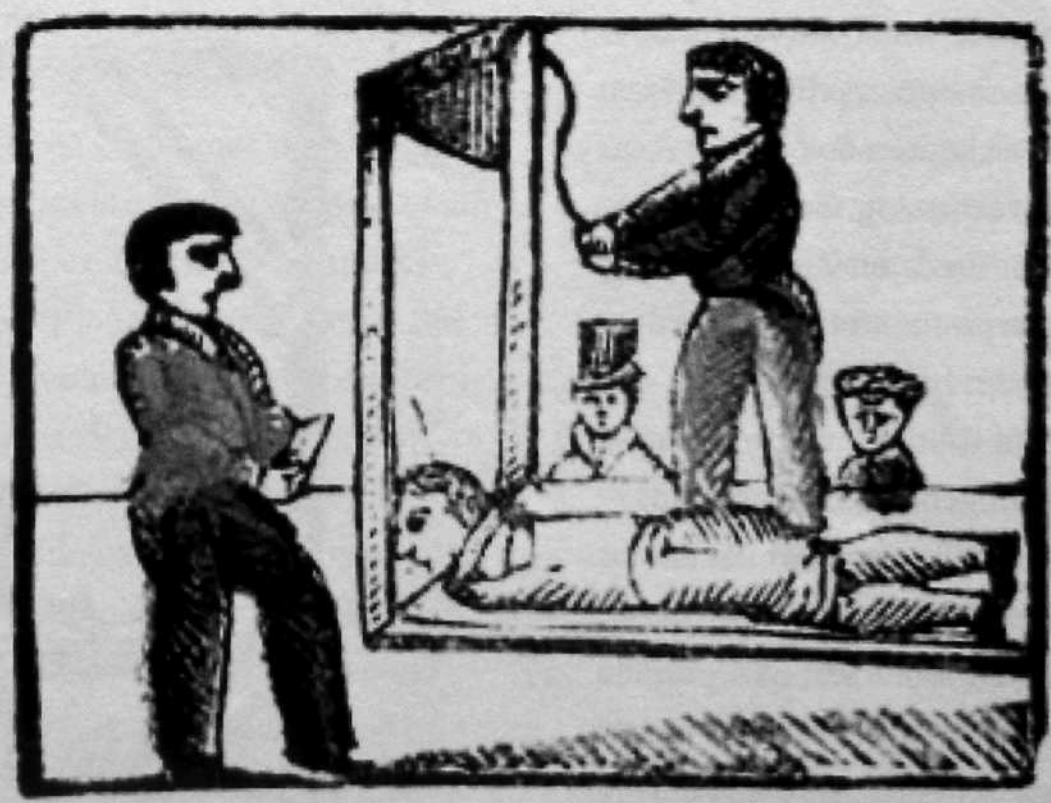

De gouden periode van de Rotterdamse kinderprent

Tussen 1786 en 1849 kende de productie van kinderprenten in Rotterdam een ongekende bloei. De belangrijkste drukkers/uitgevers die daarvoor verantwoordelijk waren, waren Thompson, Hendriksen, Hoffers, Masier, Ulrich en Wijnhoven Hendriksen. Zoals ik eerder al op de studiedag in de Openbare Bibliotheek in Amsterdam kon uitleggen, is de kinderprent in Amsterdam ontstaan. De eerste uitgever van wie kinderprenten bekend zijn, is de firma Bouman, van wie de oudste prent die volgens de titel voor kinderen bestemd was, is gedateerd 1673.
Opvallend is dat na 1785 het zwaartepunt in de productie geleidelijk naar Rotterdam verschuift en in de eerste helft van de 19e eeuw neemt Rotterdam zelfs de koppositie over. Zonder in termen van Ajax-Feyenoord te willen vervallen, is dit toch een opmerkelijk feit. Naast Rotterdam komen ook andere productiecentra op: Zaltbommel, Deventer, Breda en Zutphen.
De kinderprentenfondsen van deze periode zijn heel verschillend. Noman in Zaltbommel probeert zo snel mogelijk een groot fonds samen te stellen en doet dat door zoveel mogelijk houtblokken op te kopen. Zijn fonds van 420 prenten - het grootste in Nederland - bevat daardoor veel prenten die al bekend zijn van 18e-eeuwse uitgevers. Op dezelfde manier handelen later de Belgische prentenuitgevers van Turnhout.

Een andere richting vertegenwoordigt de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Zij geeft via de firma's Ratelband-Bouwer en Stichter enkele reeksen uit met educatief verantwoorde kinderprenten met het doel de onzedelijk geachte traditionele kinderprenten van de markt te verdrijven. In deze traditie van 't Nut werken ook de firma's Broedelet in Purmerend en Noorduyn in Gorcum.
De al genoemde Rotterdamse uitgevers gebruiken ook oude houtblokken, zij het met mate. Daarnaast trekken zij houtsnijders als Van Lieshout, Oortman, Cranendoncq, Hermannus Numan, Schuyling en H. en D. van Lubeek aan om nieuwe blokken te snijden. In dat opzicht waren zij dus vernieuwend. En hoewel hun fondsen kleiner zijn dan dat van Noman, vonden hun prenten een grote verspreiding door geheel Nederland dankzij een net van wederverkopers. Tegelijkertijd veranderen de onderwerpen van de prenten: het aantal bijbelprenten of prenten met een allegorische inhoud neemt af of verdwijnt zelfs, terwijl militaire prenten en prenten met ambulante handelaren, kinderspelen en volksfeesten in aantal toenemen. Gedurende een korte periode verschijnen er ook veel prenten over de Belgische opstand.
De vraag of Rotterdamse uitgevers geproduceerd hebben volgens de normen van 't Nut moet ontkennend beantwoord worden. Beeldverhalen als Jan de Wasser, Steven van der Klok, Tyl Uilenspiegel en Luilekkerland, die volgens het Nutslid Pieter Boddaert - zoals blijkt uit een inleiding voor het departement Utrecht uit 1791 - waren "opgepropt met laffe zotheeden", bleven gedurende deze hele periode door Rotterdamse uitgevers gedrukt

worden. Zo schenkt Urbanus nog steeds "zijn vrouw's parelsnoer aan een vuile hoer" op een prent van Thompson. En in "Het bedorven huishouden van dronke Jan en vuile Kaat", uitgegeven door Masier, scheldt Jan zijn vrouw Kaat uit voor een *dronken sop* en zij hem voor een *hoeredop*. Weliswaar wordt de tekst van een prent soms aangepast: het "Jan die zit hier op zijn hakken, en hij laat zijn kindje kakken" wordt bij Wijnhoven Hendriksen "Hier zit Jan al met fatsoen, Laat zijn kind een groote boodschap doen"; maar de afbeelding blijft gelijk en de verandering in tekst is te weinig om 't Nut te bekoren, die dan ook met een eigen Jan de Wasser komt.
Kinderprenten, die voor de invoering van de cent in 1816 een oortje (=1/4 stuiver)kosten en daarna in hun eenvoudigste uitvoering 1 cent, zijn maar één artikel in het fonds van de Rotterdamse uitgevers. Daarnaast drukken zij (kinder-)boeken, kinderspellen en almanakken en in hun winkel verkopen zij alle mogelijke school- en kantoorbenodigdheden. De firma J. Hendriksen had bovendien een leesbibliotheek. Op de finale veiling van deze firma in 1828 worden uit voorraad nog 82.800 kinderprenten aangeboden: een duidelijk bewijs voor de opvatting dat de kinderprent een massa-artikel geweest is.
In 1849 is het echter afgelopen met de kinderprentenproductie in Rotterdam. De uitgevers zijn niet overgestapt op de snelpers, waarmee kinderprenten in veel grotere hoeveelheden op machinaal vervaardigd papier gedrukt konden worden. Zij blijken (te) lang te hebben vastgehouden aan een traditionele, ambachtelijke productie en zijn daardoor weggeconcurreerd.

R.N.H.Boerma

Centsprenten: een massaproduct?

Samenvatting voordracht
Aernout Borms

Aernout Borms begon zijn inleiding met een jeugdherinnering van de stadsarchivaris van Metz. Levendig beschreef hij hoe kinderen uit school kwamen en de prentverkoper zagen staan. En hoe ze, als geld ontbrak, door het ruilen van vodden en zelfs konijnevelletjes met de verkoper aan de begeerde prenten kwamen.
Het eigenlijke thema van zijn inleiding was, hoe massaal het verschijnsel centsprenten nu eigenlijk is geweest. Die vraag benaderde hij op verschillende manieren.
Om hoeveel prenten gaat het? Hoeveel verschillende prenten zijn er gedrukt en uitgegeven?
Uit het standaardwerk van Maurits de Meyer en onderzoek door prentverzamelaar Daan Kuyper kwam hij tot een productie van ongeveer 6000 traditionele centsprenten. Dat zijn de prenten die met de handpers van houtsneden zijn gedrukt; een werkwijze die vooral vóór 1850 gebruikelijk was. Uit zijn eigen onderzoek is gebleken dat vanaf ongeveer 1840 tot aan de Tweede Wereldoorlog ook ongeveer 6000 prenten voor de Nederlandse en Belgische markt zijn gedrukt. Een vrij groot deel van deze prenten kwam uit Frankrijk en Duitsland. Daarbij gaat het om prenten die industrieel werden geproduceerd: gedrukt met een stalen pers of een snelpers van houtgravures of die in lithografie zijn uitgegeven.
Over een periode van bijna 300 jaar zijn dus ongeveer 12.000 prenten verschenen bij ruim honderd verschillende drukkers, gemiddeld 40 prenten per jaar. Vergeleken met de productie van kunstprenten of boeken is dat weinig. Zó bezien was het verschijnsel centsprent niet massaal.
In hoeverre centsprenten een massaprodukt waren valt wel weer af te leiden uit de oplagen waarin deze prenten werden gedrukt. Gegevens hierover zijn schaars, maar er blijkt wel uit dat die oplagen groot waren. Uit de verkoopboeken van drukker Brepols te Turnhout blijkt dat deze tussen 1817 en 1830 bijna 3,5 miljoen prenten verkocht. Dat is gemiddeld 2000 exemplaren per prent; een aantal dat voor zijn vroege prenten beduidend hoger en voor latere uitgaven veel lager is geweest. Drukker Schuitemaker te Purmerend verkocht in 1853 ruim 2000 riem of één miljoen prenten in drie maanden tijd. Dat is gemiddeld 5200 exemplaren per prent. Enkele prenten gericht tegen alcoholmisbruik verschenen in een eerste oplage van 12.000 exemplaren. Niet voor niets noemde hij zijn bedrijf een prentenfabriek.
Sijthoff in Leiden drukte de prentserie Tot Nut van 't Algemeen alleen al voor de leden van 't Nut in een oplage van 15.000 stuks en daar kwamen dan de prenten voor de verkoop aan boekhandelaren en scholen - waar het uiteraard om te doen was - nog bij.
Na 1900 steeg de productie van

Brepols tot astronomische hoogte. Uit een werkboekje dat werd bijgehouden blijkt dat tussen april 1915 en februari 1917, nota bene in oorlogstijd, 2,5 miljoen prenten werden gedrukt. Daarbij gaat het om 92 verschillende uitgaven, waarvan de oplage dus gemiddeld bijna 27.000 exemplaren beliep. Van het ganzenbord werden meer van 350.000 stuks gedrukt. Als we kijken naar de oplagen waarin centsprenten werden gedrukt, kunnen we wel van een massaproduct spreken.
Tot slot gaf Borms een voorbeeld van het aantal herdrukken van een prent. Ook deze prent was van Brepols, die een rekenprent voorzag van een jaartal. Daarvan kunnen negen drukken worden vastgesteld tussen 1835 en 1889. Het zijn er vrijwel zeker meer geweest want uit zestien opeenvolgende jaren is geen druk van deze populaire prent bekend.
Het aantal verschillende prenten dat in Nederland op de markt kwam was misschien niet groot, maar de oplagen konden oplopen tot enkele honderdduizenden exemplaren per prent. Er zijn aanwijzingen dat het aantal herdrukken van goed verkopende centsprenten ook hoog was.
Centsprenten waren dus wel degelijk een massaproduct. Van de tientallen miljoenen prenten die in de Nederlanden zijn verspreid, bleven naar schatting slechts 50.000 exemplaren over. Van veel uitgaven bleef zelfs geen enkel exemplaar bewaard. Voor populair en efemeer drukwerk geldt een wetmatigheid: Hoe groter de oplage, hoe minder ervan bewaard blijft. Die wet blijkt zeker voor een massaproduct als de centsprent te gelden.

Een maatschappelijke organisatie als volksopvoeder

Correcte schoolprenten voor de minvermogende klasse

In 2009 verscheen het boek *Leerzaame Prentjens voor de Jeugd.* Onderwerp van het eraan ten grondslag liggend onderzoek was de achtergrond en betekenis van drie series schoolprenten die in de 19e eeuw werden uitgegeven op initiatief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een maatschappelijke organisatie die gemakshalve 'het Nut' werd genoemd. Hoofddoel van het Nut was de verheffing van het 'gemeene volk', de minvermogende klasse. Binnen deze doelstelling vormde de opvoeding van volkskinderen een zwaartepunt. De uitgave van diverse series prenten sloot daarbij aan. Vooral de vroegste Nutsserie, waarvan de eerste prenten in 1800 op de markt kwamen, kan als een pedagogische innovatie worden beschouwd. Met name de eerste serie Nutsprenten werd in deze inleiding aan de orde gesteld, waarbij de vraag centraal stond: Welke educatieve vernieuwingen hebben een rol gespeeld bij de uitgave van de eerste reeks Nutsprenten?
Meer specifiek werd ingegaan op een drietal deelvragen:

1. *Welke vernieuwingen werden beoogd?*
2. *Welke vernieuwingen werden feitelijk gerealiseerd?*
3. *Hoe zijn de gerealiseerde vernieuwingen gewaardeerd?*

De vernieuwingen die werden nagestreefd zijn expliciet bekend uit een bij toeval gevonden manuscript uit 1791, geschreven door Dr. Pieter Boddaert Pietersz. Senior, een medicus, natuurhistoricus en lector aan de universiteit van Utrecht, tevens lid van het Utrechtse Departement van het Nut en initiator van het Nutsprentenbeleid. Zijn manuscript bleek gebruikt voor een lezing op een Nutsbijeenkomst waarin hij uitlegde dat de tot dusverre gebruikelijke, traditionele volks- en kinderprenten uit de scholen verbannen moesten worden om plaats te maken voor nuttige schoolprenten ofwel "leerzaame prentjens voor de jeugd". Niet alleen moesten andere, meer leerzame thema's worden afgebeeld met veel aandacht voor kennis en deugd, de nuttige schoolprenten moesten ook betere bijschriften bevatten, technisch netjes vervaardigd worden en op goed papier worden gedrukt.
Een voorstel daartoe werd tijdens de landelijke, algemene jaarvergadering van het Nut in 1791 aangenomen. Na intensief en langdurig overleg tussen een speciaal opgerichte schoolprentencommissie en andere betrokkenen (uitgever, ontwerper/ houtsnijder) kwam de beoogde serie prenten tussen 1800 en 1820 op de markt.
Een vergelijking tussen traditionele kinderprenten en de Nutsprenten toont aan dat de beoogde verandering daadwerkelijk heeft plaatsgevonden. Als we kijken naar de techniek van de houtsneden, naar de inhoud van de afbeeldingen en naar de uitgedragen boodschap, kan worden geconcludeerd dat het Nut zijn doelstelling heeft gerealiseerd. Zelfs prenten die formeel niet onder thema's als kennis en deugd werden

geschaard, droegen de beoogde pedagogische boodschap uit.
De gerealiseerde vernieuwing werd bovendien positief gewaardeerd, althans bezien vanuit 19e eeuws perspectief. Het negatieve oordeel waartoe diverse volkskundigen uit de 20e eeuw zijn gekomen, is niet gebaseerd op een wetenschappelijke inventarisatie van empirische gegevens. Veeleer heeft een normatief-romantisch ideaalbeeld van hoe volks- en kinderprenten eruit zouden moeten zien, hun oordeel oneigenlijk beïnvloed.

Jo Thijssen

Onderzoek

Monica Soeting werkt aan een biografie over Cissy van Marxveldt, zo meldt het blad *Letterhoek*, een uitgave van Tresoar in Leeuwarden. Behalve een aantal krantenknipsels blijkt er in de openbare collecties niet veel over Van Marxveldt te vinden. Wel is bij de KB in Den Haag nog het tijdschrift *Praten en breien* te vinden, waarin zij een column schreef onder de naam Joop ter Heul. Gelukkig is er binnen de familie Van Marxveldt het nodige bewaard gebleven en krijgt de biografe daar toegang toe. Soeting zal ook bestuderen hoe het leven van vrouwen er in de eerste helft van de twintigste eeuw uitzag en die informatie vergelijken met het beeld van de rol van de vrouw in de boeken van Van Marxveldt.

Een zilveren jubileum

Op 11 november is het 25 jaar geleden dat de Stichting Kinderboek Cultuurbezit in Winsum is opgericht door wijlen mevrouw Toos Saal-Zuurveen.
Mevrouw Saal schreef kinderboeken en ontwikkelde zich daarnaast tot een historisch sociologe met een voorkeur voor kinderboeken en jeugdliteratuur. Bekend is haar boek *Van Zedenleer tot Bruintje Beer* waarin ze studie maakte van het onderwerp kind, kindbeeld en kinderboek door de eeuwen heen.
Het 25-jarig jubileum zal niet ongemerkt voorbijgaan: voor zaterdag 6 november is een mooi programma voorbereid. Er is een toneelvoorstelling voor de leerlingen van groep 8 van de basisscholen in Winsum en als aandenken aan de dag mogen de kinderen een boek uitzoeken en krijgen ze een kleurige boekenlegger.
Voor genodigden zal in de Obergumerkerk een Toos Saal-lezing worden gehouden. Daarbij zal ook het jubileumboek worden gepresenteerd dat is samengesteld door schrijvers als Henk Vonhoff, Dolf Verroen, Harm de Jonge, Sanne Parlevliet, Jean Pierre Rawie en Rosemarijne van de Hulst.
Ook prinses Laurentien is gevraagd een bijdrage te leveren. De schrijvers is gevraagd een indruk te geven over hun beleving van een kinderboek uit hun jeugd.

Greetje Nijburg-Datema, directeur SKC

Mengelwerk

De 5e versie van de **Genrethesaurus ten behoeve van de ontsluiting van bewaarcollecties kinderboeken** is klaar. De thesaurus staat nu als pdf-bestand op de website van de KB, met het hoofddeel en de achtergrondinformatie apart. Zie: www.kb.nl/kinderboeken. Met Ctrl F kan gezocht worden naar woorden uit de tekst. De genrethesaurus is niet alleen een hulpmiddel voor het zoeken in het Centraal Bestand Kinderboeken, maar kan ook voor particuliere collecties gebruikt worden.

De **Gouden Boekjes** staan dit najaar behoorlijk in de belangstelling. Joke Linders schreef een overzichtswerk over de 60-jarige geschiedenis *Ik hou zo van... de Gouden Boekjes*, en er komt een tentoonstelling *De Gouden boekjes beestenboel* vanaf 16 oktober in Kasteel Groeneveld in Baarn. Er verschijnen in het najaar drie nieuwe deeltjes van Toon Tellegen met drie verschillende illustratoren; een deel door Hans Hagen en geïllustreerd door Philip Hopman; en het Van Gogh-Museum brengt het Gouden Boekje *Vincent en Camille* uit.

Pro memorie: de tekst van ***De aeroplaan van m'nheer Vliegenthert*** staat in zijn geheel in de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren. In dit in 1910 geschreven avonturenverhaal dat zich honderd jaar later afspeelt, in het jaar 2010, 'leent' een schooljongen per ongeluk een vliegtuig en wint er een vliegwedstrijd mee. Ontdek zelf welk beeld van 2010 er honderd jaar geleden in dit boek geschetst werd.

De Max Velthuijs-prijs 2010 gaat naar illustrator **Thé Tjong-Khing**. Op 23 september werd de prijs in het Letterkundig Museum in Den Haag uitgereikt. Er zijn plannen voor een boek over en een tentoonstelling van zijn werk in 2011.

In het regionaal Archief Leiden bevindt zich het archief van **Johannes Le Francq van Berkheij** (1729-1812). Behalve dat hij arts, natuuronderzoeker, dichter en pamflettist was, schreef ook voor kinderen, bijvoorbeeld een *Natuurlyke historie voor kinderen* (1781) en *Zinspelende gedigtjes* (1793). Het archief is nu helemaal beschreven en zal in 2012 bovendien digitaal beschikbaar komen. (bron: *Metamorfoze Nieuws*, nr. 02, 2010).

De Athenaeumbibliotheek in Deventer heeft een bijzondere schenking ontvangen: driehonderd boeken en ongeveer duizend tijdschriften- en krantenartikelen van en over de Deventer auteur **Cees Wilkeshuis** (1896-1982). De schenking is afkomstig van Willy Hoogstraten, verzamelaar en Wilkeshuis-kenner. Cees Wilkeshuis was werkzaam in het onderwijs en schreef bijdragen in jeugdtijdschriften en pedagogische vakbladen. Zijn eerste kinderboek, *Het gezin aan de Veenplas*, verscheen in 1936. Het werd gevolgd door minstens 50 titels, waarvan een deel ook in vertaling is verschenen. Verder schreef Wilkeshuis poëzie, toneelstukken en hoorspelen voor kinderen.

Onder regie van Arne Toonen komt er een nieuwe film over onze nationale held **Dik Trom** die geproduceerd zal worden door Eyeworks. Vanaf 8 december in de bioscoop te zien.

Jan komt met het Eeten aan/
Gziet zit en Jan moet staan.

Vader Trom wordt gespeeld door Marcel Musters, Dik door de 12-jarige Michael Nierse.
Plannen voor een Dik Trom-museum in het 200 jaar oude schooltje in Etersheim waar Johan C. Kieviet zijn eerste boek over de held schreef, lijken wegens financiële problemen niet door te gaan. Historisch Museum Haarlemmermeer in Hoofddorp wil die lacune echter graag opvullen en de geschiedenis van de polder via de 'kwajongen met het gouden hart' tot leven wekken.

Vanwege de 75e **verjaardag van Arendsoog** - het eerste boek van vader Jan Nowee verscheen in 1935 en het 63e deel van zoon Paul in 1993 - hebben de Arendsoogfans voor de tweede keer een fandag georganiseerd. Ter gelegenheid van dit jubileum komt uitgeverij Panda (Hans Matla) met een gelimiteerde uitgave waarin vier, eerder in de PEP verschenen verhalen zijn opgenomen, met meer dan 70 kleurenillustraties van Hans Kresse. De titel: *Was getekend... Arendsoog!*

In 2012 zal het honderd jaar geleden zijn dat **Marten Toonder** werd geboren. Er komen een biografie, en een animatieserie over Bommel. Het Letterkundig Museum en het Stripmuseum zullen grote tentoonstellingen organiseren. Er zijn ook plannen voor een musical over Ollie B. Bommel: *De nieuwe ijstijd*, door gezelschap OpusOne.

De herinneringen van **Mark Twain** (1835-1910) mogen en zullen in november 2010 gepubliceerd worden. Twain had in zijn testament bepaald, dat zijn autobiografie pas honderd jaar na zijn dood openbaar gemaakt mocht worden. Het gaat om 5000 (!) pagina's die de University of California gaat uitgeven.

Internet

Zie voor informatie over de mogelijkheid om e-tijdschriften van de KB te raadplegen, hierna bij de rubriek 'Uit de tijdschriften', afdeling Buitenland.

Het Nationaal Onderwijsmuseum lanceert een nieuwe internationale website met historische schoolwandplaten, in samenwerking met Denmark's Paedagogiske Bibliothek en de Forschungsstelle Schulwandbild van de Universiteit van Würzburg.
Op www.historywallcharts.eu vindt u platen uit de periode 1830 tot 1990 met thema's als: handel, ontdekkingsreizen, oorlog, godsdienst, nationalisme, Europese geschiedenis en portretten. Naast elkaar te zien: Goebbels tijdens een redevoering - getekend door K. Fürer (!) - en een stoet gevangenen op weg naar het concentratiekamp (door Isings).
Op Seniorweb staat een verzameling sprookjes, die vroeger op cassette, cd of grammofoonplaat stonden en die nu gedownload kunnen worden: http://jaapvanlelieveld.xs4all.nl/sprook.htm. Met dank aan Francien Braaksma.

Tentoonstellingen

Van 26 november tot 31 december staat in het *Haags Gemeentearchief* een expositie over **Leonard Roggeveen**, met de nadruk op de periode 1923 tot 1952, toen Roggeveen op diverse scholen in Den Haag werkte. Adres: Spui 70, in de studiezaal.

Tot 2 januari 2011 in het *Nationaal Onderwijsmuseum* in Rotterdam de tentoonstelling **Aap, noot, mies**, over het leesplankje dat 100 jaar geleden op de markt kwam. Met vele varianten.

Van 16 oktober tot en met mei 2011 is in *Kasteel Groeneveld* in Baarn de tentoonstelling **'De Gouden boekjes beestenboel'** te zien. De expositie gaat over de rol van dieren in de *Gouden Boekjes*. Met name acht gouden boekjes zullen centraal staan, waaronder *Pietepaf, De hongerige leeuw, Poes Pinkie* en *Circus Ondersteboven*.

Tot en met 5 december is in *Museum de Buitenplaats* in Eelde de tentoonstelling **Fiep Westendorp - Fiep in Vogelvlucht** te zien. Met originele tekeningen, animaties, boeken en foto's wordt een beeld gegeven van haar veelzijdige oeuvre. Adres: Hoofdweg 76, 9761 EK Eelde.

Publicaties

Bijna alle boeken die hieronder worden vermeld, zijn aanwezig bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Mocht een bepaald boek daar niet zijn, dan kan men tamelijk eenvoudig opzoeken in welke bibliotheek in Nederland het wel aanwezig is.

NEDERLAND

Centsprenten : massaproduct tussen heiligenprent en stripverhaal / Aernout Borms ; - Zwolle : d'jonge Hond ; Den Haag : Koninklijke Bibliotheek, 2010. - 96 p. : ill. ; 21x21 cm. - ISBN 978-90-8910-170-9 geb. : € 22,-

Rijk geïllustreerde inleiding over de voorloper van de hedendaagse strip, met een historische inleiding, uitleg van illustratietechnieken en kleuring, gevolgd door drie hoofdstukken over geliefde onderwerpen op centsprenten: beroepen, kinderspel en Jan de Wasser.

Ik hou zo van ... De Gouden Boekjes / Joke Linders ; ill. T. Gergely, G. Williams, R. Scarry. - Amsterdam : Rubinstein 2010. - 183 p. : ill. ; 26 cm. - ISBN 978-90-476-0940-7 geb. ; € 24,95.

Prachtig vormgegeven overzichtswerk met informatie over de oorsprong van de reeks in de Verenigde Staten, waar ze de eerste betaalbare kinderboeken waren in crisistijd, de oversteek naar Europa, het succes in Nederland vanaf 1953, de dreigende teloorgang hier, en de hernieuwde belangstelling.

Rebel en dame : biografie van Top Naeff / Gé Vaartjes. - Amsterdam [etc.] : Querido, 2010. - 664 p., [32] p. pl. : ill., foto's. ; 24 cm. - Ook verschenen als proefschrift Universiteit Leiden, 2010. - ISBN 978-90-214-3763-7 ; € 34,90.

Dikke biografie van de Nederlandse schrijfster (1878-1953), met fotokatern. Op haar tweeëntwintigste verscheen 'School-Idyllen', een groot succes. Naast romans en novellen schreef ze ook jarenlang toneelkritieken voor De Groene Amsterdammer. Gé Vaartjes geeft een prachtig beeld van het culturele leven in de eerste helft van de twintigste eeuw en gaat in op Naeffs contacten met auteurs als Couperus, Heijermans en Bordewijk.

Grote verwachtingen : opgroeien in de letteren in 25 schema's / Pieter Steinz. - Amsterdam : Prometheus ; Rotterdam : NRC Boeken, 2010. - 124 p. ; 20 cm. - ISBN 978-90-446-1540-1.

Beknopte informatie over 25 literaire klassiekers uit binnen- en buitenland waarin kinderen of jongeren de hoofdpersoon zijn. Het merendeel van de stukken behandelt jeugdige personages in romans voor volwassenen. Uit de jeugdliteratuur zijn geselecteerd: Harry Potter, Pippi Langkous, Kees de Jongen en Huckleberry Finn.

Bibliografie van katholieke jeugdlectuur 1870-1970 / samengest. door Joop Bekkers ; met medew. van Anne-Lies van Diessen. - Nijmegen : Katholiek Documentatie Centrum, 2010. - 146 p. ; 21 cm. - (KDC cursor, ISSN 1574-2296 ; 13). - ISBN 978-90-70504-73-1.

Bevat een inleidend stuk over de katholieke jeugdlectuur in de 19e en 20e eeuw, met een historisch overzicht, informatie over uitgevers, auteurs, vorm en inhoud, genre, historische context, aandacht in vakliteratuur over kinderboeken, waarna een catalogus volgt. Het grootste gedeelte daarvan bestaat uit een lijst met namen van Nederlandse auteurs met titels voorzien van uitgever en jaartal. Het tweede

deel is een register op titel, verwijzend naar de auteur. Vertalingen zijn niet opgenomen, en ook de mate van roomsheid is niet vermeld. Kortom, een uitnodiging voor verder onderzoek!

BUITENLAND

Der Verlag Winckelmann & Söhne, Berlin 1830-1930 : eine Bibliographie / erarbeitet von Heinz Wegehaupt. - Münster : Geysenheyner, 2008. - cm. - (Monographien zur Geschichte der Kinder-, Jugend- und Bilderbücher ; 2) - ISBN 978-3-9804674-1-4.

Bibliografie met kleine kleurenillustraties van de eerste Duitse in kinderboeken gespecialiseerde uitgever, met een geschiedenis van het bedrijf en 380 chronologisch geordende titelbeschrijvingen.

Bilderfreuden : die Verlagsproduktion von Jos. Scholz Mainz im 19. Jahrhundert / Konzeption Beatrix Mühlberg-Scholtz und Silja Geisler-Baum. - Mainz, Bibliotheken der Stadt Mainz, 2010. - 120 p. ; ill. ; 21 cm.

Catalogus bij een tentoonstelling waarin het fonds van deze internationaal werkende uitgever aan de hand van typerende thema's wordt getoond. De selectie komt uit het bezit van een particuliere verzamelaar en uit de Stadtbibliothek van Mainz. Bevat een geschreven portret van de uitgever en een rijk geïllustreerd deel met korte teksten over onderwerpen als natuurkunde, verre landen, abc-boeken, sprookjes, tekenmethoden, hergebruik van plaatwerk, scrapbooks, prentenboeken en smeerpoetsen.

Jugendschatz und Wunderscherlein : Buchkunst für Kinder in Wien, 1890-1938 / hrsg. von/ed. by Peter Noever ; mit Beitr. von Friedrich C. Heller u.a. - Nürnberg : Verlag für moderne Kunst, 2009. - 101 p. : ill. ; 26 cm. - (MAK studies ; 17)- Engelse en Duitse tekst. -ISBN 978-3-941185-95-1.

Tweetalige prachtig geïllustreerde tentoonstellingscatalogus die een beeld geeft van de rijke kinderboekkunst in Wenen. Met een inleiding over het boek als 'Gesamtkunstwerk', en hoofdstukken met een selectie van boeken - voorzien van uitgebreide annotaties - over vaderlandsliefde en oorlog, over het gezinsleven, over arbeid en de grote stad, over nieuwe onderwijsmethoden en boeken met taal en rekenen, met sprookjes, informatie over de wereld en tot slot kunst voor kinderen.

Wunderwelt Spielbilderbücher : Sammlung Inge Hase / [bearb. von Angela Heilmann]. - Lindau/ Bodensee : Kulturamt der Stadt Lindau, [2009]. - 60 p. : ill. ; 21x21 cm. - Uitgegeven t.g.v. een tentoonstelling gehouden in het Stadtmuseum Lindau van 1 apr.-21 juni 2009.

Catalogus bij een tentoonstelling van beweegbare boeken. Met veel kleurenillustraties, een historisch overzicht, en voorbeelden van diverse genres als combineerboeken, jaloezieboeken, trekprentboeken, insteekboeken, contourboeken en pop-up-boeken.

Lebende Bilder : Bibliographie : annotierte Bibliographie der in der deutscher Sprache sowie in Verlagen und Druckanstalten des deutschen Sprachraums erschienen Bücher und Druckerzeugenisse seit 1900 / bearb. von Georg Friedrich und Reinhilde von Katzenheim. - Berlin [etc.] : Sammlung Paperboxx, 2010. - 374 p. : ill. ; 30 cm.

Uitgebreide catalogus, helaas geheel zonder illustraties, met beschrijvingen van Duitstalige beweegbare boeken van 1900 tot 2010, alfabetisch geordend. De gegevens bevatten: titel, reeks, uitgever en jaar, vorm en afmeting, aantal pagina's en prijs. Dan een omschrijving van het soort beweegbaarheid en de illustraties, de oorspronkelijke titel en uitgave, bronverwijzing, bijzonderheden en titels ter vergelijking.

Von dem Machandelboom" / Philipp Otto Runge. "Von dem Fischer un syner Fru" / Jacob und Wilhelm Grimm ; zwei Märchen textkritisch hrsg. und kommentiert von Heinz Rölleke. - Trier : Wissenschaftlicher

Hem, Levij! roept Mi Ka, houd op toch arme ziel!
Daar, daar is de appel weêr, die van uw wagen viel.

Een kom met warmen drank brengt Leentje d'arme man,
Die, door de kou verkleumd, haar naauw bedanken kan.

Verlag Trier, 2008. - 95 p. ; 21 cm. - (Schriftenreihe Literaturwissenschaft ; Bd. 79). - ISBN 978-3-86821-045-3.

Tekstkritische uitgave van twee sprookjes van de gebroeders Grimm, die zij ontleenden aan teruggevonden aantekeningen uit 1808 van literator Philipp Otto Runge (1777-1810). De veranderingen in de tekst door de gebroeders zijn in dit boek te volgen via de teksten uit de diverse edities. Het sprookje "Van de visser en zijn vrouw" is in Nederland vooral bekend geworden door de Van Nelle-uitgave 'Van het toovervischje' (Piggelmee) uit 1920.

Kinderliteratur im Exil : im "modernen Dschungel einer aufgelösten Welt" / Astrid Fernengel. - Marburg : Tectum, 2008. - 263 p. : ill. ; 21 cm. - ISBN 978-3-8288-9592-8.

Proefschrift over onderzoek naar tekst en beeld van een aantal in de jaren 1933 tot 1945 in Exil gepubliceerde kinderboeken van illustratoren als Walter Trier en auteurs als Lisa Tetzner en Jella Lepman. Het kindbeeld van de verhalen en illustraties is het hoofdonderwerp, en daaruit blijkt dat dit beeld, in tegenstelling tot de kinder- en jeugdliteratuur van het Derde Rijk, humanistisch van aard is. Bevat kleine zwart-wit afbeeldingen.

What do you see? : international perspectives on children's book illustration / ed. by Jennifer Harding and Pat Pinsent. - Newcastle : Cambridge Scholars, 2008. - X, 258 p. : ill. ; 22 cm. - Papers given at the 2007 annual conference of the British section of the International Board on Books for Young People (IBBY) and the National Centre for Research in Children's Literature (NCRCL), Roehampton University London. - ISBN 1-8471-8850-8 hbk : £49.99.

Weergave van lezingen op een conferentie, waarin het illustreren van kinderboeken vanuit diverse invalshoeken wordt beschreven. Zowel de rijkdom en verscheidenheid van de illustraties zelf als de mogelijkheden voor culturele dialoog en uitwisseling worden behandeld. De bijdragen variëren sterk: er zijn besprekingen van het werk van één kunstenaar, van de illustratiekunst van een land, over de rol van prentenboeken bij de ontwikkeling van visuele geletterdheid, de wijze waarop illustraties boodschappen overbrengen, de culturele gevoeligheden bij het maken van foto's voor een boek over Pakistan, een interview met Jan Pienkowski, enz.

Expectations and experiences : children, childhood & children's literature / ed. by Clare Bradford & Valerie Coghlan ; prep. under the auspices of The International Research Society for Children's Literature. - Shenstone : Pied Piper, 2007. - 304 p. ; 24 cm. - ISBN 978-0-9552106-2-4.

Bundel essays over onder meer adoptie in 19e-eeuwse Amerikaanse kinderboeken; de rol van gezin en kindertijd in 18e-eeuwse Duitse toneelstukken voor kinderen; kinderbijbels; Andrew Lang en sprookjesland; de sprookjes van Andersen en zijn lezers; Vladimir Lebedev's prentenboeken.

The sands of time : children's literature: culture, politics & identity / ed. by Jenny Plastow & Margot Hillel. - Hatfield : University of Hertfordshire Press, 2010. - 184 p. : ill. ; 21 cm. - (Children's literature annual ; no. 3). - Papers and presentations from conference 2008. - ISBN 978-1-905313-80-8.

Bundel essays met onderwerpen als: kinderarbeid in de Amerikaanse kinderboeken van de 19e eeuwse Elizabeth Stuart Phelps; opstand en verzet in Engelse schoolverhalen voor meisjes; en hervertellingen van Robin Hood.

Juvenile literature and British society, 1850-1950 : the age of adolescence / Charles Ferrall and Anna Jackson. - New York [etc.] : Routledge, 2010. - xvi, 193 p. : ill. ; 24 cm. - (Children's literature and culture ; v. 68). - ISBN 978-0-415-96476-0 hbk.

De auteurs beargumenteren dat de Victorianen een beeld schiepen van de adolescentie dat tot in de 20e eeuw voortduurt. In de avonturen- en schoolverhalen voor jongens en meisjes uit die periode wordt de tienertijd gezien als een periode van seksuele bewustwording en romantisch idealisme, wat vervolgens weer verloren gaat in de volwassenheid. Van belang voor onderzoekers van jeugdliteratuur en de Victoriaanse cultuur.

Second star to the right : Peter Pan in the popular imagination / ed. by Allison B. Kavey and Lester D. Friedman. - New Brunswick, NJ [etc.] : Rutgers University Press, cop. 2009. - XII, 277 p. : ill. ; 24 cm. - ISBN 978-0-8135-4436-6 geb.

James Matthew Barrie (1860-1937) schiep met Peter Pan een figuur die wereldberoemd is geworden. Peter Pan's 'levensloop' via toneel, boek, Disney, film en televisie wordt in deze publicatie uitgebreid beschreven. Met zwart-wit illustraties uit boeken en foto's van toneeluitvoeringen en films.

Animals in young adult fiction / Walter Hogan. - Lanham, MD [etc.] : Scarecrow Press, cop. 2009. - XV, 251 p. ; 23 cm. - (Scarecrow studies in young adult literature ; no. 34) - ISBN 978-0-8108-5994-4 geb.

In deze studie worden honderden (vooral recent verschenen) jeugdboeken en verhalen onderzocht, op de wijze waarop dieren worden gepresenteerd in respectievelijk realistische verhalen, fantasieverhalen, griezelverhalen en science fiction. Een historisch overzicht maakt deel uit van deze studie naar de verhouding tussen mens en dier die vanuit verschillende invalshoeken wordt bekeken.

The Cambridge companion to children's literature / ed. by M.O. Grenby and Andrea Immel. - Cambridge [etc.] : Cambridge University Press, 2009. - XXV, 293 p. : ill. ; 24 cm. - (Cambridge companions to topics). - ISBN 978-0-521-86819-8 geb.

Bundel essays van Engelse en Amerkaanse wetenschappers met onder meer een lijst met klassiekers (van 1475 tot 2001); artikelen over de oorsprong van kinderliteratuur; kindbeelden; prentenboeken; gedichten; bewerkingen; klassieken en canons; veranderende gezinnen in kinderliteratuur; het (kost-)schoolverhaal; fantasieverhalen; antropomorfistische en humoristische verhalen. Alle bijdragen zijn ruimschoots met historische voorbeelden gelardeerd.

Free within ourselves : the development of African American children's literature / Rudine Sims Bishop. - Portsmouth, NH ; London : Heinemann, 2007. - xvi, 295 p. : ill. ; 26 cm. - ISBN 978-0-313-34093-2.

In dit boek wordt de ontwikkeling van afro-amerikaanse jeugdliteratuur van het begin tot nu gevolgd. De eerste drie hoofdstukken behandelen de ontwikkeling vóór 1960, de orale vertelcultuur, de 19e-eeuwse godsdienstige en seculiere teksten voor kinderen, het tijdschrift van W.E.B. Du Bois: 'The Brownies' Book' (het eerste 20e-eeuwse boek van afro-amerikaanse auteurs voor zwarte kinderen), waarna het werk van Arna Bontemps en zijn tijdgenoten van 1930 tot 1965 wordt besproken. Bevat helaas bijna geen illustraties.

Illustrated children's books / [ed. by Duncan McCorquodale ... et al.]. - London : Black Dog, cop. 2009. - 237 p. : ill. ; 28 cm. - ISBN 978-1-906155-81-0.

Mooi kijkboek met heel veel illustraties en korte tekst, ingedeeld naar auteurs en illustratoren van 1659 tot 1945, en van 1945 tot nu. Het eerste gedeelte bevat bijdragen over Alice en enkele van haar illustratoren, over Edward Ardizzone, Babar, Helen Bannerman, Thomas Bewick, L Leslie Brooke, The butterfly's ball, Randolph Caldecott, chapbooks, Walter Crane, Kate Greenaway, Jungle book, Edward Lear, Madeline (van Ludwig Bemelmans), Struwwelpeter, enz. Deze 'visuele reis'- met een voorwoord van Anthony Brown en een essay van Peter Hunt – doet qua indeling en aantal pagina's per onderwerp helaas nogal onevenwichtig aan. Als enige Nederlander heeft Dick Bruna met 'Miffy' zes pagina's gekregen.

Tove Jansson rediscovered / edited by Kate McLoughlin and Malin Lidström Brock. - Newcastle : Cambridge Scholars, 2007. - XIV, 249 p., [6] p. pl. : ill. ; 22 cm. - ISBN 978-1-8471-8269-2.

Tove Jansson (1914-2001) schiep de familie Moem. In deze essaybundel buigen wetenschappers uit de hele wereld zich over in haar werk voorkomende thema's als kunstzinnigheid, identiteit, sexe en seksualiteit, kindertijd en oud zijn. Haar schilderijen, tekeningen, illustraties voor Alice in Wonderland, prentenboeken en strips krijgen aandacht, en de taal en de vertalingen van de Moem-familie worden onderzocht, evenals haar leven als lid van de Zweeds-sprekende minderheid in Finland.

Bijzondere (her)uitgaven

Drie uitgaven van John Landwehr, die laten zien hoe in 19e eeuwse kinderboeken werd gewerkt, gereisd en gespeeld. Uitgegeven in Utrecht bij Bk18:

- **Hoe wij vroeger ons brood verdienden... : honderd negentiende-eeuwse ambachten, beroepen en neringen.**
- **Hoe wij vroeger reisden, reilden en zeilden... : honderd negentiende-eeuwse rij- en vaartuigen, treinen, trams, auto's, hoogvliegers en fietsen.**
- **Hoe wij vroeger speelden... : honderd negentiende-eeuwse kinderspellen.**

Uit de tijdschriften

Ook voor de tijdschriftartikelen geldt dat deze allemaal aanwezig zijn bij de Koninklijke Bibliotheek.

NEDERLAND

Berichten van Moeder de Gans (jrg. 11, no. 2, juni 2010), het blad van de St. Kinderboek Cultuurbezit in Winsum bevat bijdragen over Gouden Boekjes en over Pieter Kuhn.

Boekenpost no. 108 (juli/aug.) bevat artikelen over wielersport in (kinder)boeken, spreekwoorden in boeken en op prenten, en Russische boekillustraties in de 20e eeuw. In no. 109 (sept/okt.) staan een parodie op de *Kleine gedichten voor kinderen* van Van Alphen en een interview met Saskia de Bodt.

Lessen (jrg. 5, 2010) No. 2 is gewijd aan de schrijvende schoolmeesters Arie Pleysier, Piet Begeer en Leonard Roggeveen. Verder aandacht voor het leesonderwijs door de Broeders van Maastricht en de wandplaten van Piet van Geldorp. No. 3 bevat artikelen over stadsarmenscholen in de 18e eeuw, 'havelooze scholen' in de 19e eeuw en koloniale scholen, waar meisjes en vrouwen werden voorbereid op hun leven in Nederlandsch-Indië. Bevat ook een artikel over een abc-boekje uit 1740.

Lexicon van de jeugdliteratuur (aanvulling 83, juni 2010) bevat onder meer lemma's over Bert Bouman, Johanna Breevoort, de gebroeders Grimm en Nans van Leeuwen.

Literatuur zonder leeftijd (no. 81 en 82, voorjaar en zomer 2010). No. 81 bevat onder meer een artikel met een vergelijking van werk en receptie van Astrid Lindgren en Annie M.G. Schmidt en een interview met Rita Ghesquière. No 82 is geheel gewijd aan Henri van Daele.

Stripschrift (no. 406, febr. 2010) is geheel gewijd aan striptijdschriften in de jaren vijftig. Van elk blad is een beschrijving van enkele pagina's opgenomen, met veel illustraties. Behandeld worden: *Robbedoes, Kleine zondagsvriend, Kuifje, Tom Poes weekblad, Ketelbinkie krant, Ons volkske, Mickey magazine, Donald Duck, Sjors van de rebellenclub, Arend en Olidin.*

BUITENLAND

E-tijdschriften:
Het aantal met name engelstalige tijdschriften dat alleen nog digitaal verschijnt, groeit in rap tempo. Het grote voordeel hiervan is, dat u voor het inzien en lezen van die tijdschriften niet meer naar Den Haag hoeft, maar ze thuis op uw beeldscherm kunt oproepen - als u een lenerspas van de KB hebt. Het gaat op dit moment om: Bookbird, Children's literature, Children's Literature Association Quarterly, Children's literature in education, International Research in children's literature, The Lion and the unicorn, Marvels & Tales en New review of children's literature.
Hieronder is met '#' voor de titel van het tijdschrift aangegeven dat het om een digitaal tijdschrift gaat.

Hoe vindt u die e-tijdschriften?
In het Centraal Bestand Kinderboeken staan ze bij elkaar. Zet de 2e keuzebalk op 'trefwoord', tik in de lege balk 'e-tijdschriften', en klik op de button ' Publicaties over kinderboeken'. Lukt het niet, bel dan 070-3140215 of stuur een mailtje naar jeannette.kok@kb.nl

Aus dem Antiquariat (nr. 3-4, 2010) bevat een bespreking van een boek over de geschiedenis en de bibliografie van het fonds van Verlag Levy & Müller, vanaf 1895 tot 1936 uitgevers van kinderboeken in Stuttgart.

#Bookbird (no. 1, jan 2010) bevat een artikel over Perrault's *Klein Duimpje*, de mogelijk Arabische invloeden daarop en het belang van de Catalaanse orale traditie.

Buch und Maus (blad van het Zwitserse Instituut voor kinder- en jeugdmedia, jrg. 10, no. 1, 2010)

bevat een bijdrage over een nieuwe verfilming van *Alice in Wonderland* door Tim Burton.

Das Bücherschloss : Mitteilungen aus der Internationalen Jugendbibliothek is een jaarlijks verschijnende uitgave, grotendeels in kleur gedrukt. Jaargang 2009 bevat artikelen over 60 jaar IJB, over Astrid Lindgren, Poolse kinderboekillustraties, *Nils Holgersson* herlezen, een briefwisseling tussen Erich Kästner en Jella Lepman, Bauhaus-kunstenares Lou Scheper-Berkenkamp, en de vertalingen van persoonsnamen in *Peter Pan* en *Winnie de Poeh* in Poolse uitgaven. Ook worden twee bijzondere collecties in de IJB besproken: de nationaalsocialistische en militaristische kinderboeken, en de historische collectie van de Volkerenbond, waarvoor in 1928 internationaal werd geworven.

Bulletin Jugend & Literatur (no. 7, 2010) bevat een artikel over Thekla von Gumpert (1810-1897), 'ooit een van de machtigste matrones van de meisjesliteratuur'.

Children's Book History Society (Newsletter 96, mei 2010) bevat een artikel over A.A. Milne en zijn zoon Christopher Robin, en waarom beroemde auteurs soms slechte ouders zijn.

#Children's Literature (jrg. 38, 2010) bevat artikelen over slavernij en Stevenson's *Treasure Island;* Walter Crane en zijn ideeën over het samenspel van woord en beeld in prentenboeken; en de kritische receptie van het eerste kinderboek (1891) van Iwaya Sazanami, de 'vader van de Japanse kinderliteratuur'.

#Children's Literature Association Quarterly (jrg. 35, no. 1 en 2, 2010) bevat artikelen over bewerkingen van sprookjes, over de samenwerking van Robert Louis Stevenson met zijn stiefzoon Lloyd Osbourne, en over onderzoek naar religieuze zangbundels voor kinderen uit de 19e eeuw.

#Children's Literature in education (41-3, 2010) bevat een artikel over de symbolische betekenis van de maan in twee stripverhalen van Hergé uit 1953 en 1954.

The Horn book magazine (mei/juni 2010) bevat een artikel over literaire plattegronden (vaak op schutbladen geplaatst), een imaginair interview met Margaret Wise Brown (1910-1952), en een artikel over vegetarisme en boeken met dieren in de hoofdrol.

Illustration (no. 24, 2010) bevat o.a. een interview met Brian Wildsmith en een artikel over een kunstzinnig Italiaans kindertijdschrift, gestart in 1906: *Giornalino della Domenica.*

#International Research in Literature (no. 1, 2009) bevat een artikel over vermeend racisme in de geschiedenis van de zwarte jongens in de *Struwwelpeter* van Heinrich Hoffmann. No. 1, 2010 bevat eveneens een artikel over literaire plattegronden op schutbladen. (zie hierboven bij het Horn Book Magazine).

Kinder- / Jugendliteratur und Medien (jrg. 62, no. 2, 2010) bevat o.a. een artikel over het verzamelbeleid van kinderboeken, manuscripten, brieven, archieven en originele illustraties in Duitse bibliotheken en musea.

#The Lion and the Unicorn (jrg. 34, no. 2, 2010) is gewijd aan *Anne of Green Gables* van Lucy Maud Montgomery.

#Marvels & Tales (no. 1, 2010) bevat een artikel over de sprookjesboeken (1889–1910) van Andrew Lang. Vanessa Joosen onderzoekt hervertellingen van en kritiek op de veronderstelde herkomst van sprookjes van Grimm. Tevens introduceert ze hervertellingen die gebaseerd zijn op oudere versies van de sprookjes van Grimm en het Ölenberg handschrift.

Movable Stationary (jrg. 18, no. 2, 2010) bevat een artikel over de Nederlandse industriële illustrator Len van Groen die voor uitgeverij Mulder in de jaren 1940-1960 diverse pop-up boeken maakte.

#New review of children's literature (jrg. 16, no. 1) bevat een artikel over Engelse vertalingen van Johanna Spyri's *Heidi.*

Studies in Illustration (no. 45, zomer 2010) bevat artikelen over de illustrator Edith Farmiloe (1870-1921) met een uitgebreide chronologische bibliografie; en een lijst met 125 boeken die door E.H. Shepard zijn geïllustreerd.

Verantwoording illustraties

De illustraties bestaan uit details uit centsprenten. Voor informatie over de herkomst graag een mail naar jeannette.kok@kb.nl.

Vragen

Karin Heeman is al jaren op zoek naar een kinderboek met de volgende beginregels:
"Achter witte wolken, achter zon en maan, vliegen kleine engeltjes, aldoor af en aan. En hun kleine wiekjes maken zacht muziekjes voor het slapen gaan." Het moet rond 1950 verschenen zijn. Ze kreeg het boek midden jaren vijftig, toen ze 5 of 6 was. In haar herinnering was het een boek van ongeveer 20 pagina's, A4 formaat, en een wit kartonnen kaft met een blauwe rug met in het midden voorop een cirkel met een blauwe lucht en wolkjes. Informatie graag naar: Keizersgracht 245A, 1016 EB Amsterdam, tel. 0638219781 of 020-3319920, email karin@heeman.nl

Gezina Berghuis zoekt voor haar moeder een kleuterboek dat ze begin jaren dertig cadeau kreeg. Wat ze er nog van weet: het was een oblong uitgave met een smal rood linnen rugje en waarschijnlijk 4 of 5 dikke kartonnen bladen. Ze herinnert zich ook nog enkele versjes. Dat het boek een onuitwisbare indruk heeft gemaakt, blijkt wel uit bijgaande tekening met de versjes, die de nu 83 jarige mevrouw Berghuis maakte. Informatie graag naar:
G.G. Berghuis, Chopinstraat 31, 8031 ZH Zwolle, tel. 038-4202175, email: geetweebee@zonnet.nl

Ha ha sprak juffrouw Naatje
Hier vind ik wat moois, ja heus
Flap open ging het deksel
En een muis sprong naar haar neus.

En:

Daar kwam een bakker met een taart aan
Vlug spanden Jan en Piet een touw
De bakker viel, de taart aan stukken
Vlug pakten ze de brokken gauw

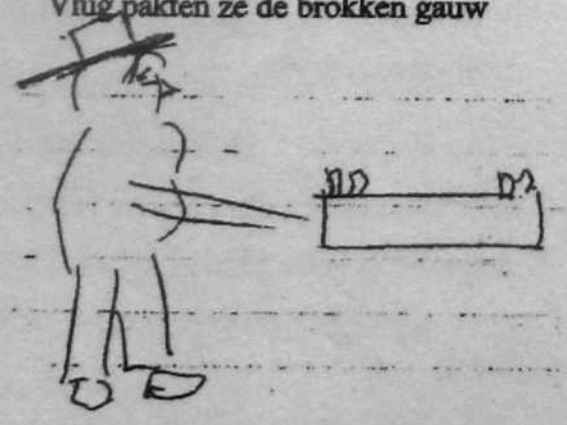

Colofon

Berichten uit de wereld van het oude kinderboek. Mededelingen-bulletin van de **Stichting Geschiedenis kinder- en jeugdliteratuur** (ISSN 1384-5977)

www.hetoudekinderboek.nl

Bestuur:
Jant van der Weg-Laverman (voorzitter)
weglaverman@kpnplanet.nl
Anneke van den Bergh (secretaris)
a.vd.bergh@haarlem.nl
Aernout Borms (penningmeester, beheerder website)
agborms@xs4all.nl
Toin Duijx
toin.duijx@wxs.nl
Margreet van Wijk-Sluyterman (lid)
van-wijk@planet.nl

Aanmelden als donateur kan men zich bij Anneke van den Bergh, p/a Stadsbibliotheek Haarlem, Postbus 204, 2000 AE Haarlem, of via a.vd.bergh@haarlem.nl

Donaties (minimum donatie per jaar vijfentwintig euro) naar gironummer 2348552 t.n.v. Stichting Geschiedenis Kinder- en Jeugdliteratuur, Voorburg. Donateurs van de Stichting ontvangen uitnodigingen voor studiedagen en excursies, een jaarboekje en regelmatig de *Berichten uit de wereld van het oude kinderboek*.

Samenstelling Berichten:
Jeannette Kok en Theo Gielen.
Informatie kan men sturen aan:
Koninklijke Bibliotheek
t.a.v. Jeannette Kok
Postbus 90407, 2509 LK Den Haag
Tel. 070-3140215
of tel. 020-6251915 (privé).
e-mail: *jeannette.kok@kb.nl* of *jeannettekok@planet.nl*

Coördinatie 'Mr. van Veen-kring':
Frits Booy (035-5417336 of fjbooy@zonnet.nl).